

Ο Σοσιαλιστικός Σύνδεσμος «Κόσμος»

Με την αναχώρηση του Σ. Καλλέργη για το Παρίσι, δημιουργήθηκε, όπως είπαμε πριν, ο Σοσιαλιστικός Σύνδεσμος «Κόσμος», αποτελούμενος κυρίως από σοσιαλιστές και αναρχικούς, πρώην μέλη του Κεντρικού Σοσιαλιστικού Συλλόγου (Δ. Φωτόπουλος, Δ. Στωϊκός, Δ. Μείντάνης, Η. Αναστασίου, Δ. Παπαδημητρίου, Γ. Δημητρίου, Σ. Μουσούρης, Α. Γαβαλάς, Μ. Αντωνιάδης, Α. Ρούσσο, Ε. Καλπακίδης, Κ. Συνοδινός, Β. Παπαχρυσάνθου, Χ. Σκαλησιάνας, Α. Ματιάτος, Π. Ελευθερίου, Καραγιάννης, Αποστολίδης, Αθανασόπουλος, Ν. Δούμας, Δ. Γραμματικός κ.ά.).

Οι αναρχικοί του «Κόσμου» είχαν στενή επαφή με την *Επί τα Πρόσω* της Πάτρας, κάτι που επιβεβαιώνει και το γράμμα του Αναρχικού Εργατικού Συνδέσμου Αθήνας στο διεθνές συνέδριο του 1900.

Το Καταστατικό του Συνδέσμου «Κόσμος» παρατίθεται στο Παράρτημα II.

Την Επιτροπή του Συνδέσμου επρόκειτο να αποτελέσουν οι Ηρακλής Αναστασίου, Μιχαήλ Αντωνιάδης, Στυλιανός Δ. Μουσουρής, Χαραλάμπης Σκαλησιάνας, Κωνσταντίνος Συνοδινός, μαζί με τους Αντώνιο Γαβαλά και Εύπλου Καλπακίδη, με γραμματέα τον Χ. Σκαλησιάνα. Φαίνεται, όμως, ότι τέτοια επιτροπή δεν εξελέγη τελικά, ή δεν υπάρχουν διαθέσιμα τα ονόματα των μελών της. Επίσης, ο Σύνδεσμος περιόρισε τη δράση του στην Αθήνα και τον Πειραιά, ενώ δεν φαίνεται και να εκδόθηκε και το δημοσιογραφικό όργανο *Κόσμος*.

Ο «Κόσμος» οργάνωσε και την απεργία του Λαυρίου το 1896. 14

Η μεγαλύτερη επιτυχία του Συνδέσμου «Κόσμος» ήταν η οργάνωση και συμμετοχή στη μεγάλη απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου του 1896. Ανάμεσα στους μεταλλωρύχους της πόλης υπήρχαν και αρκετοί που είχαν επηρεαστεί από σοσιαλιστικές και αναρχικές απόψεις. Οι μεταλλωρύχοι εργάζονταν 12 με 14 ώρες την ημέρα, χωρίς ασφάλιση και περίθαλψη, με συχνά ατυχήματα, θανάτους μέσα στις στοές, σε εντελώς απάνθρωπες συνθήκες εργασίας. Τα μεταλλεία διαχειριζόταν η γαλλική εταιρία Ζαν Σερπιερί-Ρου-Φρασινέ και Σία.

Η απεργία άρχισε στις 2 Απριλίου 1896. Εκλέχθηκε απεργιακή επιτροπή αποτελούμενη από τους εργάτες Μιχ. Τσούχλαρη, Ιωσ. Μαντά, Δημ. Βαγιωνή, Εμμ. Κουκλάκη, Στ. Λαγωνικάκη και άλλους. Η απεργιακή επιτροπή προσπάθησε να διαπραγματευτεί με την εργοδοσία, αλλά δέχθηκε επίθεση με πυροβολισμούς από τους φύλακες. Οι υπόλοιποι απεργοί έτρεξαν να δουν τι γίνεται και δέχθηκαν και αυτοί σφαίρες, με αποτέλεσμα να σκοτωθεί ένας εργάτης. Άρχισαν έτσι συμπλοκές με τους φύλακες, οι οποίοι σκοτώθηκαν όλοι από τους εργάτες, εκτός από έναν που μόνο τραυματίστηκε.

Εξαγριωμένοι, οι εργάτες έσπασαν τα γραφεία της εταιρείας, έσκισαν τα έγγραφα και πολιόρκησαν κτίριο στο οποίο είχε καταφύγει ο διευθυντής των μεταλλείων. Τις επόμενες ημέρες, κατέφθασαν ενισχύσεις της αστυνομίας, οι οποίες, όμως, δεν κατάφεραν να λυγίσουν τους εργάτες, που απειλούσαν να ανατινάξουν τις στοές με δυναμίτες. Οι επικεφαλής αστυνόμοι Καρατζάς και Βεντικός είχαν χάσει τον έλεγχο της κατάστασης. Τελικά, ο διευθυντής διέφυγε με την κάλυψη και βοήθεια του τότε δημάρχου Λαυρίου, Νέγη. Κατέφθασαν ενισχύσεις του στρατού και σε νέες συμπλοκές σκοτώθηκαν δύο ακόμα εργάτες, ενώ αρκετοί άλλοι τραυματίστηκαν. Επίσης, έγιναν και αρκετές συλλήψεις. Ανάμεσα στους συλληφθέντες ήταν και τα μέλη του «Κόσμου», Δημήτρης Παπαδημητρίου και Γαβριήλ Δημητρίου, οι οποίοι, όμως, δεν παραπέμφθηκαν σε δίκη.

Παρά την παρουσία απεργοσπαστών και την τρομοκρατία από πλευράς του στρατού, οι εργάτες άντεξαν μέχρι το τέλος και κανείς απεργοσπάστης δεν μπήκε στις στοές. Η απεργία τελείωσε στις 21 Απριλίου 1896, αλλά οι εργάτες το μόνο που κέρδισαν ήταν μια μικρή αύξηση του μισθού. Ο αναβρασμός, όμως, στο Λαύριο συνεχίστηκε για πολύ ακόμα.

Προς τα τέλη του 1897 με αρχές του 1898, ο Σύνδεσμος σταμάτησε τη δράση του, άγνωστο έως σήμερα για ποιους λόγους, όπως, επίσης, άγνωστη είναι και η τύχη αρκετών συμμετεχόντων σε αυτόν. Μερικοί, όπως οι Ηρακλής Αναστασίου και Δρόσος Μείντάνης, καθώς και ο Νικόλαος Δούμας -ο οποίος εγκαταστάθηκε στην Αίγυπτο και συμμετείχε στη δραστηριότητα των εκεί ελληνόφωνων αναρχικών και εργατικών κύκλων-, συνέχισαν τη δράση. Αλλά είναι πολύ πιθανόν κάποιοι από τους υπόλοιπους να απορροφήθηκαν από διάφορα ρεφορμιστικά σχήματα κατά τα επόμενα χρόνια, κάποιοι να μετανάστευσαν στο εξωτερικό και κάποιοι να ιδιώτευσαν.

Ο Ηρακλής Αναστασίου

Από τις πιο σημαντικές φυσιογνωμίες των αναρχικών των οργανώσεων του Καλλέργη και του «Κόσμου» ήταν ο Ηρακλής Αναστασίου. Ήταν εργάτης από τον Πειραιά και αυτοδίδακτος. Δημοσίευσε αρκετά άρθρα (όπως «Σεβαστείτε την ιδιοκτησίαν», τεύχος 22, Απρίλιος 1893, «Ο πατριωτισμός», τεύχος 23, Μάιος 1893, «Νέον πνεύμα Ακροπόλεως», τεύχη 25 και 26, Μάιος και Ιούνιος 1893, «Οι βάρβαροι», τεύχος 47, Δεκέμβρης 1893, και διάφορα άλλα), καθώς και επαναστατικούς στίχους, στην εφημερίδα *Σοσιαλιστής*, με ιδιαίτερο μαχητικό ύφος, χωρίς, όπως γράφει ο Π. Νούτσος, να αποκρύπτει τις αναρχικές του απόψεις και επικρίνοντας με σφοδρότητα τις θεωρίες του Δρακούλη για το κοινωνικό ζήτημα. Από τους ιδρυτές του Σοσιαλιστικού Συνδέσμου «Κόσμος», είναι άγνωστο γιατί δεν συμμετείχε στον Αναρχικό Εργατικό Σύνδεσμο Αθήνας λίγο αργότερα. Πρέπει, όμως, να παρέμεινε ενεργός αρκετά χρόνια μετά, γιατί τον συναντάμε ξανά, όταν μαζί με τους παλαιούς του συντρόφους Δ. Παπαδημητρίου και Α. Γαβαλά, και με την προσθήκη των Δ. Χατζόπουλου, Ηρακλή Αποστολίδη, Αρίστου Αρβανίτη και ενός Εβραίου τυπογράφου ονόματι Ιωσήφ (αγνώστων λοιπών στοιχείων), αποτέλεσαν την αριστερή πτέρυγα του Σοσιαλιστικού Κέντρου Αθηνών 15 (ΣΚΑ). 16 Ο Θεόδωρος Μπενάκης αναφέρει ότι ο Αναστασίου ήταν

μέλος της ιδρυτικής ομάδας του Σοσιαλιστικού Κέντρου Αθηνών (ΣΚΑ), ότι διέθετε σοσιαλιστική μόρφωση και ότι δεν κατάφερε να πάρει μέρος στην πρώτη σύσκεψη του Κέντρου.

Κείμενα του Ηρακλή Αναστασίου από την εφημερίδα «Σοσιαλιστής» παρατίθενται στο Παράρτημα ΙΙΙ.

Ο Ηρακλής Αναστασίου είχε παρουσία και δράση και στο Βόλο την περίοδο της δράσης των αναρχοσυνδικαλιστών και του Εργατικού Κέντρου Βόλου (1908-1910 ή 1911). Μάλιστα, σύμφωνα με δημοσιεύματα της εφημερίδας *Εργάτης* (και κατόπιν *Εργάτης-Γεωργός*) του Βόλου, φέρεται ότι υπήρξε από τους αντιπροσώπους του Εργατικού Κέντρου Βόλου σε εργατικά συνέδρια στην Αθήνα και αλλού, ενώ αρθρογραφούσε επίσης στην εν λόγω εφημερίδα.

Εδώ παρατίθεται άρθρο του Ηρακλή Αναστασίου στην εφημερίδα *Εργάτης* -και κατόπιν *Εργάτης-Γεωργός*- του Βόλου):

ΠΟΙΑ Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΙΝΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Αν κανείς προσέξη καλά στους διαφόρους τρόπους με τους οποίους φανερώνεται η ζωή εις τας σημερινάς κοινωνίας όλων των πολιτισμένων λαών, θα ιδεί με απορία του ότι η κοινωνία δεν είναι ένα σύνολο ανθρώπων, που αν και αισθάνονται τας ίδιαν ανάγκας για τη ζωή και μπορούν - ένεκα της κατασκευής τους- να εργασθούν όλοι μαζί για να τις εξυπηρετήσουν, αλλά ένα σύνολο που μας παρουσιάζει το εξής έξω φρενών φαινόμενο:

Ένας πολύ μικρός αριθμός του συνόλου αυτού τρώγει άφθονα και πλούσια, καλλιεργεί το μυαλό και τις αισθήσεις του και απολαμβάνει την χαρά της ζωής χωρίς καθόλου να χύσει με την προσωπική του εργασία ιδρώτα να παράγονται αγαθά που απολαμβάνει τόσο πολύ ..., ο δε μεγάλος αριθμός του συνόλου αυτού εργάζεται από το πρωί έως την βαθειά νύχτα, χύνει άφθονο ιδρώτα, κοπιάζει περισσότερο από όσον επιτρέπουν οι φυσικές του δυνάμεις και εν τούτοις μόλις εξυπηρετεί τα απαραίτητα για μια φτωχή ζωή.

Τους πρώτους τους ονομάζουμε πλούσιους, τους δευτέρους φτωχούς, και ιδιαίτερα εργάτας ή μισθωτούς.

Αν κανείς ζωγράφος ή φωτογράφος μάς δείξει εικόνες της ζωής και των δύο αυτών τάξεων, αι εικόνες αυταί θα μας έμοιαζαν και θα απορούσαμε πώς ο εργάτης ανέχεται να κυλιέται σε τόση αθλιότητα και ανανδρία και πώς ο πλούσιος που απολαμβάνει, δεν θεωρεί τον εαυτό του πως ατιμάζεται και είναι ανανδρος, όταν σκεφθή πως η απόλαυσίς του προέρχεται από την πείνα, γδύμνια, τους στεναγμούς, τα δάκρυα και τους ανθυγιεινούς όρους της ζωής εκατοντάδων ομοίων του, μηχανεύεται μάλιστα άπειρα μέσα κακοηθέστατα για να βασανίση περισσότερο, ν' αδικήση πιο πολύ, με όσα δόλια μέσα και άτιμα ξέρουμε πώς μεταχειρίζονται πολλοί απ' αυτούς.

Τον τύπο αυτόν της μορφής του οργανισμού των σημερινών κοινωνιών τον έχουμε δυστυχώς για νόμο καθιερωμένο, φυσικά, γνωστό από τας παραδόσεις, ίδιον και ομοιόμορφον, με παραλλαγές αναλόγως των διαφόρων εποχών της ανθρωπότητας.

Εις όλας τας εποχάς της ζωής της ανθρωπότητας μας διδάσκει η ιστορία, έγιναν τρομερές επαναστάσεις εκ μέρους των πολλών αδικουμένων εναντίον των ολίγων τυράννων των, απόπειρες και προσπάθειες και μια συνεχής διαμαρτυρία, για να επικρατήση κοινωνική διοργάνωσις που να ικανοποιή καλύτερα τη ζωή των εργαζομένων γεωργών, ή εργατών των πόλεων.

Κάθε κοινωνική εξέγερση άλλαξε μόνο τη μορφή της αδικίας κι έφερε τη γαλήνη πρόσκαιρα, όταν όμως άρχισαν να νιώθουν ότι δεν επέτυχε τίποτα και η κατάσταση χειροτέρευε, νέα εξεγερσις προετοιμάζεται.

Το ίδιο γίνεται και στη δική μας σημερινή περίοδο, αλλά ευρισκόμεθα υπό όρους καλύτερους των προγόνων μας, γιατί έχουμε την πρόοδο της επιστήμης στη γεωργία, στη βιομηχανία, στη μηχανική, που εδημιούργησε πολύ μεγάλες ευκολίες στην παραγωγή και ελάττωσε τον προσωπικό κόπο στο ελάχιστο και η παραγωγή του κοινωνικού πλούτου μπορεί να φθάση σε βαθμό που μόλις κατορθώνει να ακολουθήση η φαντασία.

Αλλά δυστυχώς τα τεράστια αυτά μέσα της παραγωγής είναι ιδιοκτησία της μικράς προνομιούχου τάξεως των πλουσίων, και οι φτωχοί επειδή δεν έχουν τα μέσα της ζωής, προσφέρονται να εργασθούν, όχι με τη συμφωνία να πάρουν τόσο από την άφθονη αυτή παραγωγή, που είναι έργο των χεριών τους, όσα χρειάζονται για να ζήσουν έστω και φτωχά, αλλά με την πληρωμή που λέγεται μισθός ή αξία της εργασίας, που προορίζεται από τον πλούσιο κατά το συμφέρον του και αναγκάζεται να δεχθή ο εργάτης, γιατί στερείται!

Ο πλούσιος εργοδότης στις δουλειές του παίρνει μισθωτούς εργάτας με το χρόνο, με το μήνα, με την ημέρα και πολλές φορές με την ώρα! Ωστε βλέπουμε πως ο εργάτης δεν θεωρείται ως μονάς κοινωνική, για τον οποίον πρέπει να φροντίζη η Κοινωνία για την συντήρησίν του εις την ζωήν του, αλλά ως όργανο που το μεταχειρίζονται άμα λάβουν την ανάγκη του, και αδιαφορούν πώς θα ζήση όταν δεν τον χρειάζονται.

Το σημερινόν λοιπόν πνεύμα της εξεγέρσεως κατά της κοινωνικής αδικίας, αναγνωρίζει πως κάθε τι που κατέχεται σήμερα από λίγους πλουσίους είναι προϊόν, πολλάκις της βίας (μεγάλη ιδιοκτησία) καθώς και της σημερινής εκμεταλλεύσεως δια του συστήματος της πληρωμής – μισθός, ημερομίσθιο – και έχει πρώτη και κύρια αποστολή να επιδιώξη ... ώστε από λόγους δημοσίας ανάγκης, για να λείψη η στέρησις, αι ανθυγιεινά συνθήκαι, η αμάθεια, το έγκλημα και κάθε κακό, να έχουν το δικαίωμα όλα τα μέλη της κοινωνίας να έχουν μέσα άφθονα της ζωής και να έχουν από το άλλο μέρος την υποχρέωσιν να εργάζονται όλοι μαζί, για να τα έχουν πάντοτε ..., και τότε η εργασία η παραγωγική θα ανυψωθή και θα θεωρηθή ως ηθικός αυτουργός της Κοινωνίας, ενώ σήμερα η εργασία θεωρείται θάναυσος και δεν εκτιμάται και ο καθένας από μας προσπαθεί να την αποφύγη.

Για να γίνη τούτο πρέπει να γίνουν κοινά όλα τα μέσα τα χρήσιμα για τη ζωή. ..., εργαλεία, εκπαιδεύσεις, ... και όλη η εργασία να διοργανωθή εις δημοσίαν υπηρεσίαν. Το ιδεώδες αυτό της κοινωνικής αδελφότητος θα επετύχουν χωρίς άλλο ... Πρώτων γιατί έβαλαν το ζήτημα στη θέσιν του και προσπαθούν γι' αυτό, έπειτα γιατί αι σημερινά πολιτεία βγαίνουν από λαϊκή κυριαρχία, και επομένως είναι έργο των πολιτικών, και επειδή ο εργάτης είναι πολίτης και αποτελεί τα 8/10 της Κοινωνίας, όταν νιώση το αληθινό του συμφέρον θα αποτελέση ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ και θα το επιβάλλει στην πολιτεία.

H.A. 17

Παράλληλα με τη δράση του Σοσιαλιστικού Συνδέσμου «Κόσμος», υπήρξε και μια άλλη ομάδα αναρχιζόντων, η οποία αποτελούσε ξεχωριστή τάση μιας μεγαλύτερης σοσιαλιστικής ομάδας, με το όνομα Σοσιαλιστικός Σύλλογος Αθήνας, που εξέδιδε την εφημερίδα *Νέος Σοσιαλιστής*. Σημαντικότερες φυσιογνωμίες της ομάδας-τάσης αυτής ήσαν οι Σπύρος Νάγος, Πλούμης και Ανδριανόπουλος.

Ο Σπύρος Νάγος γεννήθηκε το 1868 και πέθανε το 1933. Συνεργάστηκε με τον Σταύρο Καλλέργη στον Κεντρικό Σοσιαλιστικό Σύλλογο, αλλά και με τον Πλάτωνα Δρακούλη. Ζαχαροπλάστης στο επάγγελμα, αλλά διάφοροι αρθρογράφοι αναφέρουν ότι αργότερα έγινε διαισθητικός (μέντιουμ). Επίσης, ο ιστορικός και δημοσιογράφος Ανδρέας Ριζόπουλος αναφέρει ότι ήταν μέλος τεκτονικής στοάς και από τα επιφανή στελέχη του τεκτονισμού στην Ελλάδα. 18

Το 1901 κυκλοφόρησε σε φυλλάδιο το κείμενό του με τίτλο «Πνευματικά ιδέαι» που είχε δημοσιευθεί και στην εφημερίδα *Καιροί*.

Την ίδια εποχή, στα περίχωρα της Αθήνας και του Πειραιά, δρούσαν και οι ομάδες «Κατακόμβη», «Μισθός», «Ημεροδουλεία», «Σπάρτακος» και «Λαός», τις οποίες ο Σταύρος Καλλέργης ειρωνευόταν συχνά μέσα από τις στήλες του *Σοσιαλιστή*, αλλά δεν ξέρουμε εάν ήταν αναρχικές. Ο Κορδάτος αναφέρει ότι αυτές διαλύθηκαν γύρω στο 1902, αλλά σύμφωνα με άλλες πληροφορίες, ίσως οι ομάδες αυτές (ή οι μετεξελίξεις τους) συνέχισαν να δρουν έως το 1904-1905.

Ο Αναρχικός Εργατικός Σύνδεσμος Αθήνας

Όπως είδαμε προηγουμένως, μετά τη διάλυση των αναρχικών ομάδων της Πάτρας και του Πύργου και τη διακοπή της κυκλοφορίας των εφημερίδων *Επί τα Πρόσω* της Πάτρας και *Νέον Φως* του Πύργου Ηλείας, μερικά μέλη των ομάδων αυτών (Δρόσος Μείντάνης, Νίκος Μωραΐτης -οι οποίοι ήταν ήδη μέλη του «Κόσμου»-, Γιάννης Μαγκανάρας και Δημήτρης Καραμπιλίας) εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα, κυρίως για να αποφύγουν τις συνεχείς διώξεις σε βάρος τους, όπου συνεργάστηκαν με άλλους αναρχικούς και αναρχοσυνδικαλιστές, δημιουργώντας το 1899 τον Αναρχικό Εργατικό Σύνδεσμο Αθήνας (ή Σύνδεσμο Αναρχικών Εργαζομένων Αθήνας). Ο Σύνδεσμος φέρεται ότι είναι κατά βάση έργο του Δρόσου Μείντάνη.

Το μόνο που γνωρίζουμε είναι ότι είχε προσκληθεί να λάβει μέρος στο Διεθνές Αναρχικό Συνέδριο του Παρισιού τον Σεπτέμβριο του 1900, αλλά, λόγω οικονομικών δυσκολιών, έστειλε εκτενή επιτολή (η οποία παρατίθεται στη συνέχεια, παρά το ότι έχει δημοσιευτεί αρκετές φορές στο παρελθόν) μέσω κάποιου αντιπροσώπου τους, για τον οποίο λέγεται ότι εγκαταστάθηκε στο Παρίσι. Δεν είναι γνωστό το όνομά του. Στην επιστολή αυτή επιχειρήθηκε μια κατά κάποιον τρόπο σύντομη ιστορική αναδρομή των αναρχικών δραστηριοτήτων στον τότε «ελλαδικό» χώρο, χωρίς να αναφέρεται η κατάσταση διάλυσης στην οποία βρίσκονται ήδη το 1900. Στην αναδρομή αυτή περιλαμβάνονται -παραδόξως, κατά τη γνώμη μας- και οι πράξεις ατομικής τρομοκρατίας όπως αυτή του Μάτσαλη. Η επιστολή είχε, επίσης, μερικές αντιφάσεις, καθώς αναφέρεται, και σε ένα περιστατικό κατά το οποίο ο αναρχικός Ανδρέας Θεοδωρίδης, για να γιορτάσει το γάμο του με τη Φωτεινή Δροσοπούλου, αποπειράθηκε να δολοφονήσει δύο γνωστούς τοκογλύφους. Όμως, στον τότε Τύπο της εποχής -μεγάλο μέρος του οποίου ήταν αρκετά σκανδαλοθηρικό- δεν αναφέρεται τίποτα και κανείς ιστορικός δεν αναφέρει κάτι σχετικό. Η επιστολή αυτή έχει ως εξής:

Ο Σύνδεσμός μας αποφάσισε να πάρει μέρος στο Συνέδριο που συνέρχεται φέτος στο Παρίσι. Ωστόσο, καθώς μας είναι αδύνατον να αποστείλουμε αντιπρόσωπο, ήρθαμε σε επαφή να μας εκπροσωπήσει ένας σύντροφός μας τελευταία εγκατασταθείς εκεί. Σας αποστέλλουμε από τώρα την έκθεση που αφορά την επαναστατική δράση των ομάδων μας καθώς και τις απόψεις μας για τις θέσεις του Συνεδρίου.

Ο Αναρχικός Εργατικός Σύνδεσμος Αθηνών απορρίπτει κάθε μορφή κοινοβουλευτικής και νόμιμης δράσης και διακηρύττει ως μόνη οδό απαλλαγής, αυτήν της άμεσης και αντικοινοβουλευτικής πάλης, κρίνοντας ότι κάθε αντιπροσώπευση και νομοθεσία δεν είναι άλλο από άρνηση της απόλυτης ελευθερίας του ατόμου.

Κρίνοντας ακόμα ότι η εξουσία διαφθείρει και τους καλλίτερους χαρακτήρες, συμπεραίνουμε ότι δεν έχουμε να περιμένουμε τίποτα από την κοινοβουλευτική σοσιαλιστική δημοκρατία, καθώς και από τους κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους των επαναστατικών ομάδων. Για τούτο και με μεγάλο ενδιαφέρον βλέπουν οι Έλληνες αναρχικοί την σύγκληση του Διεθνούς Συνεδρίου. Αποφασίσαμε, από κοινού με τις Αναρχικές Ομάδες της Πάτρας και του Πύργου, να αντιπροσωπευτούμε στο Συνέδριο του Παρισιού.

Συναινούμε στην ιδέα να δημιουργηθεί ένα Γραφείο Διεθνών Σχέσεων, ώστε οι σύντροφοι διαφόρων γλωσσών να έρθουν σε επαφή και να ενημερώνονται για την αναρχική δράση σε όλον τον κόσμο. Αυτός ο διεθνής συντονισμός όλων των ομάδων που πρεσβεύουν μian ιδεολογία είναι απόλυτα αναγκαίος στην δράση μας. Πάντως δεν απορρίπτουμε και την απλή συνεννόηση των αναρχικών τμημάτων πάνω σε συγκεκριμένα ζητήματα, όταν κριθεί κατάλληλο.

Η συστηματική δράση και ιδεολογική δουλειά του αναρχισμού άρχισε στην Ελλάδα μετά το 1896. Οι αναρχικές ομάδες βρίσκονταν συγκεντρωμένες στην Αθήνα, στην Πάτρα, στον Πύργο. Στις τρεις αυτές πόλεις οι σύντροφοί μας αναπτύσσουν μια ενεργό και αποτελεσματική ιδεολογική δουλειά. Ιδιαίτερα στην Πάτρα και στον Πύργο έχουμε λαμπρές μαρτυρίες αυτής της δράσης. Στην Πάτρα από τον Απρίλιο του 1896 ο σύντροφος μας Γιάννης Μαγκανάρας εκδίδει ανελλιπώς την εφημερίδα "Επί τα Πρόσω". Τον σύντρόφό μας αυτόν βρίσκουμε πάλι να είναι ο επικεφαλής του μεγάλου συλλαλητηρίου του 1896, του διοργανωμένου από τους σταφιδοπαραγωγούς αγρότες της Αχαΐας και της Ηλιδας. Η ομιλία του για την ανάγκη της άμεσης λαϊκής δράσης οδήγησε στην σύλληψη και καταδίκη του από το κακουργιοδικείο. Στις 3 Νοεμβρίου 1896 ο σύντροφός μας Δημήτρης Μάτσας εκτελεί έναν τραπεζίτη και πληγώνει ακόμα έναν. Είναι η τρομοκρατική επίθεση που ο αντιδραστικός Τύπος αποκαλεί "Το δράμα της οδού Ανεξαρτησίας".

Τα άρθρα του "Επί τα Πρόσω" προκαλούν συχνές μηνύσεις της αστυνομίας εναντίον της σύνταξης αυτής της εφημερίδας, ιδίως κατά την διάρκεια της μαζικής απεργίας των εργατών γης και των μικρών παραγωγών στις σταφιδοπαραγωγικές περιοχές, που προηγούνται του συλλαλητηρίου που αναφέραμε πιο πάνω.

Στις αρχές Νοεμβρίου 1896 οι 14 σύντροφοί μας που εργάζονται στην σύνταξη της εφημερίδας συλλαμβάνονται και καταδικάζονται σε ποινές από 2 έως 11 μήνες φυλάκισης. Στις 23 Φεβρουαρίου 1897 ο σύντροφος Μαγκανάρας μαζί με τον σύντροφο Καραμπίλια καταδικάζονται σε 3 χρόνια ειρκτής, αφού όμως από το εδύλιο του κατηγορουμένου ύμνησαν την αναρχική μας ιδεολογία. Οι αναρχικές ιδέες διαδόθηκαν ακόμα στον τόπο μας από τις στήλες της μεγάλης φιλελεύθερης εφημερίδας "Πελοπόννησος" της Πάτρας, που χρησιμοποιεί τους συντρόφους μας Γ. Μαγκανάρα και Β. Θεοδωρίδη σαν τακτικούς συντάκτες της. Οι σύντροφοι Μαγκανάρας και Καραμπίλιας, περισσότερο από όλους μας, δεν φείσθηκαν σε όλο αυτό το διάστημα κόπους, για να διοργανώσουν διαλέξεις και δημόσιες συζητήσεις στην Πάτρα και στα γύρω χωριά, επεκτείνοντας όλο και περισσότερο την βάση της αναρχικής ιδεολογίας στους ακτήμονες κυρίως αγρότες. Τον Μάιο του 1898 καταδιώκονται για μια ακόμα φορά. Παρ' όλα αυτά ο Μαγκανάρας συνεχίζει τη δράση του, εκδίδει πολλά προπαγανδιστικά φυλλάδια και ιδρύει την "Αναρχική Βιβλιοθήκη".

Την ίδια εποχή ο Θεοδωρίδης εκδίδει στον Πύργο το περιοδικό "Νέον Φως". Ο εορτασμός της Πρωτομαγιάς του 1898 στάθηκε μια από τις δυναμικότερές μας εκδηλώσεις και οι αναρχικοί αντιστάθηκαν σκληρά στις δυνάμεις της εθνοφρουράς. Αυτήν την εποχή έχουμε κι ένα ασυνήθιστο γεγονός. Ο σύντροφός μας Ανδρέας Θεοδωρίδης, για να γιορτάσει τον γάμο του με την συντρόφισσά μας Φωτεινή Δροσοπούλου αποπειράται την μέρα του γάμου του να εκτελέσει δύο γνωστούς τοκογλύφους της Πάτρας. Δυστυχώς κατάφερε τελικά μόνο να τους τραυματίσει!

Στην Αθήνα διατηρούμε ακόμα θερμή την ανάμνηση της εδώ διαμονής του αγαπημένου μας Γουσταύου Φλουράνης. Μαζί με τον σύντροφο Αμιλκάρε Τσιπριάνι ήταν μες τους γαριβαλδινούς εθελοντές που ήλθαν να πολεμήσουν στην πρώτη γραμμή των επαναστατημένων δυνάμεων του Κρητικού λαού ενάντια στην τουρκική καταπίεση. Κατά την δεύτερη στην χώρα μας παραμονή του ο Φλουράνης εκδίδει το περιοδικό "L' Independent". Την ίδια εποχή σε μια ομιλία του στην συνάντησή της ελληνικής νεολαίας μπρος στο πανεπιστήμιο δημιούργησε τέτοιο ενθουσιασμό στο πλήθος, ώστε ξέσπασε μια εξέγερση, την

οποία με δυσκολία κατέστειλε το ιππικό, που αναγκάστηκε να αποστείλει η κυβέρνηση. Τέλος, ο πρεσβευτής του Ναπολέοντα Γ' κατάφερε να επιτύχει την απέλαση του Φλουράνς, κατηγορώντας τον ότι ερχόταν και τραγουδούσε επαναστατικά τραγούδια κάτω από τα παράθυρα της Πρεσβείας τις νύκτες (πράγμα που ήταν άλλωστε αληθινό).

Στα 1880 ένας άγνωστος σύντροφος, φοιτητής Νομικής, δημοσίευσε μια μετάφραση του “Παραβιάσεις της ποινικής δικαιοσύνης” του E. de Sechelles, με μια εισαγωγή αναρχική. Στα 1886 μεταφράστηκαν και δημοσιεύτηκαν στο σοσιαλιστικό περιοδικό “Αρδην” του Δρακούλη δύο έργα του σύντροφου Κροπότκιν, “Η αναρχία και η κοινωνική εξέλιξη” και το “Προς τους Νέους”. Από τα 1892 ως τα 1895 ο σύντροφος Ηρακλής Αναστασίου δημοσιεύει στον “Σοσιαλιστή” πολλά άρθρα αναρχικά. Μετά τα 1896 στην Αθήνα, εκτός από την ατομική προπαγάνδα, πρέπει κυρίως να υπογραμμίσουμε την δράση του αναρχικού εργατικού συνδέσμου “Κόσμος”. Αυτός οργάνωσε την μεγάλη απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου, τον Απρίλιο του 1896, που συνοδεύτηκε και από πολλές δυναμιτιστικές και με τα όπλα επιθέσεις. Κατά το διάστημα αυτό και με πρωτοβουλία των συντρόφων της Αθήνας, καθώς και της σύνταξης του “Επί τα Πρόσω”, μεταξύ των οποίων του Δημήτρη Αρνέλλου και του Πάνου Τσεκούρα, ο αναρχικός σύνδεσμος “Κόσμος” εκδίδει και διανέμει στην νεολαία με φλογερές παροτρύνσεις, μανιφέστα για μια βίαιη εξέγερση. Δεν πρέπει πάντως να συγχέουμε τον αναρχικό σύνδεσμο “Κόσμος” με την σοσιαλιστική οργάνωση, που την ίδια εποχή συνενώνει τους σοσιαλιστές και ορισμένους αναρχικούς. Αυτή η δεύτερη οργάνωση, μεικτού χαρακτήρα, βρίσκεται σε κατάσταση διάλυσης από τότε που τα αναρχικά στοιχεία της θέλησαν να ενώσουν την δράση τους μαζί με τη δική μας.

Αυτή είναι η δράση και η ιδεολογική δουλειά των αναρχικών εργατών στην Ελλάδα, όπου αριθμούμε συνιδεάτες σε όλες σχεδόν τις πόλεις του κράτους.

Η ελληνική αναρχική φιλολογία είναι φτωχή. Η σύνταξη του “Επί τα Πρόσω” και η “Αναρχική Βιβλιοθήκη” του σύντροφου Μαγκανάρα έχουν πάντως εκδώσει ορισμένα κείμενα, όπως το “Τι θέλουμε” του Σεβαστιανού Φωρ, την “Απόλυτη ελευθερία του ατόμου”, την “Αθλιότητα και Εξουσία”, το “Επαναστατικό Πνεύμα” και τον “Γάμο στην μελλοντική κοινωνία” του Π. Κροπότκιν, καθώς και την “Κοινωνία την επαύριον της επαναστάσεως” του Ζαν Γκραβ.

Τα θέματα που υποβάλλουμε στην μελέτη του συνεδρίου είναι: 1) Ποια είναι τα καλλίτερα μέσα διαφώτισης, κατά την εμπειριάν των τμημάτων; 2) Με ποιες επαναστατικές ομάδες θα μπορούσαν, ενδεχομένως, να συνεργασθούν οι αναρχικοί; 3) Δεν θα ήταν προτιμότερο και πιο πρακτικό, αν όλες οι ομάδες μιας ταυτόσημης ιδεολογικής βάσης, που τώρα συνυπάρχουν κάτω από τις ονομασίες «Αρμονιστές», “Αναρχιστές” κ.λπ. ...διεξάγουν την ιδεολογική τους δουλειά κάτω από την κοινή ονομασία “Αναρχικοί”, μιας και η λέξη αυτή εκφράζει το αντικείμενο της δράσης μας;

Ο Σύνδεσμος Αναρχικών Εργαζομένων της Αθήνας δεν αναγνωρίζει στους κόλπους του καμιά διοίκηση, οιασδήποτε μορφής, κανέναν πρόεδρο, καμιά επιτροπεία. Όλα αυτά θα ήταν μια διακυβέρνηση, μια εξουσία.

Όλα τα μέλη του Συνδέσμου μας που βρίσκονται τώρα στην πρωτεύουσα προσυπογράφουν αυτήν την έκθεση:

Οι σύντροφοι Ι. Μαγκανάρας, Χ. Κουλουμπής, Λουίζα Σπάρταλη, Πάνος Τεροντής, Ανδρ. Παπαμαρτυρόπουλος, Δ. Κουλανής, Δ. Καραμπίλιας, Γ. Παπανιάς, Χρ. Δέδες, Μ. Καραγιαννόπουλος, Δρόσος Μειντάνης, Ν. Μωραϊτης.

Σημειώσεις

14. Η πρώτη απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου πραγματοποιήθηκε τον Μάρτιο του 1883, που επαναλήφθηκε τον Ιούλιο του 1887 με αιτήματα καλύτερες συνθήκες εργασίας και κατάργηση του μεροκάματου της Κυριακής και άλλα. Το 1891 ιδρύθηκε ο Σοσιαλιστικός Όμιλος Λαυρίου, ο οποίος το 1894 μετονομάστηκε σε Σοσιαλιστική Λέσχη Λαυρίου, ενώ στην πόλη λειτουργούσε και τμήμα του Κεντρικού Σοσιαλιστικού Συλλόγου. Σύμφωνα με κάποιες πληροφορίες, αναρχικοί και αναρχοσυνδικαλιστές της Αθήνας συμμετείχαν ή συνεργάζονταν με την κίνηση αυτή. Τον Μάρτιο του 1905 ιδρύθηκε νέο σωματείο μεταλλωρύχων στο Λαύριο με περίπου 5.000 μέλη. Παράλληλα, κηρύχθηκε και μια απεργία με αιτήματα αύξηση των μισθών και βελτίωση των συνθηκών εργασίας. Έγιναν συγκρούσεις με τους φύλακες και την αστυνομία και τραυματίστηκαν αρκετοί μεταλλωρύχοι από πυροβολισμούς.

15. Ρεφορμιστική οργάνωση που είχε ιδρύσει ο σοσιαλδημοκράτης Νικόλαος Γιαννιός, με μερικούς άλλους, στις 15 Μαΐου 1911, υποστηρίζοντας κάποιες αναρχοσυνδικαλιστικές απόψεις.

16. Το 1914 μέλος αυτής της οργάνωσης ήταν και ο Κώστας Σπέρας.

17. Δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα “Ο Εργάτης” του Βόλου σε τεύχος του Μάρτη του 1909. Όπου υπάρχουν τελίτσες (...) είναι δυσανάγωστη λέξη.

18. Ο Χρήστος Μόρφος, σε άρθρο του με τίτλο «Συμπτωσιολογία» (περιοδικό «Τρίτο Μάτι», τεύχος 106, Σεπτέμβρης 2002) αναφέρει ότι ο Σπύρος Νάγος συμμετείχε σε ομάδα εκλεκτών επιστημόνων που δρούσαν οργανωμένα για την αναβίωση του Δωδεκάθεου του Ολύμπου.

****Από το Έβδομο Κεφάλαιο με τίτλο "Ο Σταύρος Καλλέργης, ο 'Κόσμος', ο Ηρακλής Αναστασίου, ο Αναρχικός Εργατικός Σύνδεσμος Αθηνών" του βιβλίου "Ο Ήλιος της Αναρχίας ανέτειλε - Για μια ιστορία του αναρχικού κινήματος στον 'ελλαδικό' χώρο", εκδόσεις Κουρσάλ, Ιούνης 2017.***